

Курачик Тарас Володимирович,
*аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України*

НАСЛІДКИ НЕПРАВОМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання забезпечення прав людини в умовах надзвичайного чи воєнного стану набуло особливої актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Воєнний стан, як особливий правовий режим, неминуче передбачає певне обмеження конституційних прав і свобод, однак ключовим залишається питання дотримання меж допустимості таких обмежень. Право не визнає довільності навіть у період надзвичайних викликів.

В умовах реалій 2022–2025 років Україна продемонструвала приклад балансу між захистом національної безпеки, зокрема в інформаційній сфері, та збереженням основоположних прав людини. Водночас деякі ситуації свідчать про ризики надмірних чи неправомірних обмежень, що породжують не лише юридичні, а й соціально-економічні та політичні наслідки.

Юридична відповідальність держави за неправомірні дії щодо прав людини ґрунтується на принципі верховенства права. Держава, навіть у період воєнного стану, залишається відповідальною за дотримання міжнародних зобов'язань, передбачених міжнародними договорами, такими як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція з прав людини, а також нормами Конституції України.

Зловживання правом введення надзвичайного стану, надмірні обмеження свободи слова, мирних зібрань, необґрунтовані затримання громадян чи тиск на опозицію можуть кваліфікуватися як порушення міжнародного права. Такі дії можуть стати предметом розгляду в міжнародних юрисдикційних органах, зокрема в Європейському суді з прав людини.

В українській правовій системі відповідальність держави передбачена, зокрема, у формах: відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади; реабілітації постраждалих внаслідок неправомірних дій; відновлення порушених прав через судові процедури.

Правова доктрина і міжнародні стандарти однозначно виходять з того, що жодне обмеження прав людини не може бути свавільним, а будь-які дії держави повинні бути засновані на законі, бути необхідними, обґрунтованими та пропорційними реальним потребам безпеки.

Унікальність української правової моделі функціонування режиму воєнного стану у період 2022–2025 років полягала у широкому залученні інститутів парламентського контролю, громадянського суспільства та міжнародних партнерів до процесу правової оцінки запроваджених обмежень, зокрема у сфері інформаційної безпеки. Запровадження обмежувальних заходів без правової підстави, у разі їх доведення, тягне відповідальність посадових осіб, які

перевищили службові повноваження.

Також важливим є механізм індивідуальних скарг, коли громадяни мають можливість оскаржити дії влади в національних судах, а за потреби – в міжнародних інстанціях.

Неправомірне обмеження прав людини має не лише юридичні, а й значні соціально-економічні та політичні наслідки. Порушення прав громадян у період дії воєнного стану може призводити до зростання соціального напруження, недовіри до державних інституцій та формування протестних настроїв. Зокрема, безпідставне обмеження свободи слова, права на доступ до інформації чи свободи пересування стає однією з основних причин дестабілізації суспільства, що особливо небезпечно в умовах збройного конфлікту.

Український досвід останніх років продемонстрував, що навіть в умовах війни надмірні обмеження чи дискримінаційні заходи в інформаційній сфері, у сфері праці або соціального захисту здатні спровокувати широкий суспільний резонанс та міжнародну критику. Відповідно, держава має виважено застосовувати обмежувальні заходи, постійно оцінюючи їх пропорційність і відповідність міжнародним стандартам.

Соціальною проблемою можуть стати і наслідки порушень права на працю, права на освіту чи права на соціальне забезпечення. Втрата роботи, переміщення підприємств, обмеження мобільності населення внаслідок неправомірних дій органів влади посилюють соціальну вразливість громадян, що може призвести до довгострокових наслідків навіть після завершення дії воєнного стану.

Особливо актуальним є питання впливу неправомірних обмежень на інформаційну безпеку суспільства. З одного боку, забезпечення національної безпеки вимагає оперативного реагування на загрози інформаційної війни, кібератак та дезінформації. З іншого боку, надмірне блокування ресурсів, обмеження доступу до джерел інформації або переслідування журналістів можуть призводити до порушення основоположних прав громадян.

З міжнародної точки зору, такі практики можуть кваліфікуватися як порушення статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка гарантує свободу вираження поглядів. Україна, яка перебуває в центрі глобальної уваги, повинна забезпечити максимально прозорі, обґрунтовані та легітимні рішення, щоб не допустити погіршення міжнародного іміджу та втрати підтримки з боку ключових партнерів.

Політичні наслідки неправомірного обмеження прав можуть бути ще більш серйозними. Серед громадян зростає скепсис щодо здатності держави діяти в рамках права, знижується довіра до органів влади та правоохоронної системи. У повоєнний період такі тенденції можуть перерости в глибоку політичну кризу, особливо якщо не будуть прийняті своєчасні рішення щодо реабілітації постраждалих та відновлення довіри.

Водночас аналіз зарубіжного досвіду показує, що країни, які вміло поєднували забезпечення національної безпеки та дотримання прав людини, зуміли уникнути негативних довгострокових наслідків. Наприклад, після завершення надзвичайного стану в Ізраїлі або Франції були створені спеціальні механізми парламентського та судового контролю, а також незалежні інституції

для моніторингу дотримання прав людини.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим. Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану та повоєнного періоду повинно стати частиною стратегії постконфліктного врегулювання і демократичного відновлення. Збереження довіри громадян, захист прав і свобод, дотримання принципів верховенства права мають стати основними орієнтирами для державної політики.

Підсумовуючи, можна зазначити, що неправомірне обмеження прав людини в умовах воєнного стану не лише створює юридичні підстави для відповідальності держави, а й має масштабні соціально-економічні та політичні наслідки. Відповідальне застосування державою надзвичайних повноважень є визначальним чинником стабільності в умовах кризи та формування демократичної моделі розвитку в повоєнний період.

Забезпечення балансу між захистом національних інтересів, інформаційною безпекою суспільства та гарантіями основоположних прав людини є однією з ключових умов збереження громадської довіри та міжнародного авторитету України. У цьому контексті важливо посилювати інституційні механізми контролю, забезпечити реальне право громадян на ефективний захист і оскарження дій державних органів, а також поступово адаптувати правову систему до викликів сучасних воєн і гібридних загроз.

Особливу увагу в повоєнний період слід приділити питанням реабілітації постраждалих від неправомірних обмежень, відновленню соціальних гарантій, компенсацій та відшкодування шкоди. Для України це є шансом посилити правові інститути, оновити національне законодавство відповідно до міжнародних стандартів і забезпечити реальний захист прав та свобод людини навіть у найскладніших безпекових умовах.

Інформаційна безпека у цьому контексті має стати одним із пріоритетних напрямів, адже сучасна війна має не лише військовий, а й інформаційний вимір. Пошук ефективних механізмів запобігання дезінформації, захисту інформаційного простору при одночасному забезпеченні свободи слова та доступу громадян до інформації має бути ключовим завданням державної політики в сфері прав людини.

Логінов Сергій Євгенійович,
*слухач інституту заочного та
дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В 2014 році російською федерацією щодо України було здійснено акт збройної агресії в результаті якого виникла анексія Криму, окупація частин Донецької та Луганської областей. Проте ворог на цьому не зупинився і у 2022